

Юлія Казьмірик,
аспірант кафедри порівняльного і
європейського права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

УДК 341.1

Інтеграційне право: поняття та особливості

Стрімкий розвиток інтеграційних процесів у рамках міжнародних організацій є визначальним феноменом сучасних міжнародних відносин. Згідно з останніми тенденціями та офіційними даними Світової організації торгівлі [1] та Конференції ООН з торгівлі та розвитку [2] регіональна економічна інтеграція набирає значних обертів.

На даний момент дослідники виділяють три основні центри інтеграції: Західна Європа (Європейський Союз); Північна Америка (Північно-американська зона вільної торгівлі) та Азіатсько-Тихоокеанський регіон (Асоціація держав Південно-Східної Азії). Інтенсивний розвиток інтеграційних процесів спостерігається також на пострадянському просторі, результатом якого є створення Євразійського економічного союзу.

Прикладом найбільш розвинутої та ефективної регіональної інтеграції є Європейський союз. Варто зазначити, що інтенсивний розвиток інтеграційних процесів розпочався на європейському континенті після Другої світової війни, коли сформувалися необхідні передумови для здійснення інтеграції [3, с. 11].

Результатом активізації інтеграційних процесів між державами ста-

ло виникнення нового за своєю природою системного комплексу міжнародних правових норм – інтеграційного права або права інтеграції.

Формування нових галузей права зумовлене виникненням нових аспектів суспільних відносин, адже збільшується та розширюється коло об'єктів правового регулювання. Інтенсивний розвиток інтеграційних процесів, які охоплюють не лише економічну, але й інші сфери суспільних відносин, призводить до створення стійких інтеграційних структур із власними інституційним та правовим механізмами.

Система юридичних норм, яка сформувалася в рамках певного інтеграційного об'єднання та регулює процеси співпраці між державами-членами, охоплюються поняттям інтеграційного права або інтеграційного правопорядку. Тому для наукового дослідження актуальним є аналіз розвитку та формування інтеграційного права як окремої галузі міжнародного права. Важливо дослідити та визначити предмет інтеграційного права, особливості інтеграційних правовідносин. У наукових колах актуальним для дослідження залишається також питання правової природи норм інтеграційного права.

Метою даної статті є аналіз та висвітлення різних підходів до визначення поняття інтеграційного права як галузі міжнародного права, а також дослідження особливостей даної системи правових норм.

Для регулювання інтеграційних процесів між державами учасниками таких інтеграційних об'єднань створюється спеціальний комплекс правових норм. Ефективність інтеграції забезпечують саме правові методи та механізми, які є її основою [4, с.520].

Визначення поняття інтеграційного права наразі є актуальним об'єктом дослідження в науці міжнародного права. Так, дослідженням даного аспекту займаються, зокрема, такі вчені: С. Ю. Кашкін, А. О. Четвериков, В. М. Шумілов, Л. М. Ентін, В. І. Муравйов, А. А. Терзі та інші.

С. Кашкін визначає інтеграційне право як сукупність юридичних норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі міжнародної інтеграції [5, с. 120]. На думку А. Терзі, під інтеграційним правом у широкому значенні варто розуміти цілісний комплекс правових явищ, пов'язаних із інтеграцією [4, с. 520]. Досить часто у науковій літературі інтеграційне право ототожнюють із правом регіональних об'єднань держав [4, с. 520].

Якщо говорити про формування окремої галузі міжнародного права, то варто зазначити, що в теорії міжнародного права під галуззю права розуміють комплекс однорідних норм певного функціонального призначення [6, с. 156]. Інтеграційне право – це система юридичних норм, які регулюють інтеграційні процеси між державами. Такими правилами регулюються торговельні відносини в рамках того чи іншого інтеграційного об'єднання, встановлюються механізми вільного руху товарів, осіб, капіталів та послуг між державами-членами, спільні правила та процедури у сфері конкуренції, митного співробітництва та інші. Інтеграційне право не обмежується регулюванням лише вищезгаданих сфер

відносин. Сфера його дії охоплює різні види відносин, які виникають у результаті організованої інтеграції. Оскільки інтеграція охоплює не лише економічну, а й інші сфери суспільного життя, відповідно і до предмету регулювання інтеграційного права можуть належати відносини, які виникають у різних галузях права [5, с. 121]. Згідно з С. Кашкіним, звідси випливає, що інтеграційне право може містити як норми публічного, так і приватного права, матеріальні та процесуальні норми [5, с. 121].

Актуальним для наукового дослідження є визначення предмету правового регулювання інтеграційного права як галузі. Враховуючи сфери відносин, які регулюються нормами інтеграційного права, можна говорити про комплексний міжгалузевий предмет правового регулювання. Інтеграційне право охоплює різні сфери відносин, тому за предметом регулювання воно є міжгалузевим комплексом правових норм, які належать до різних галузей та правових інститутів [5, с. 121].

Отже, інтеграційне право можна вважати комплексною галуззю права. Згідно з теорією міжнародного права для таких галузей характерне інтегральне, міжгалузеве регулювання складноструктурованих міжнародних відносин [6, с. 157]. Науковці визначають, що особливістю таких комплексних галузей права є те, що норми такої галузі можуть функціонувати у сфері суміжних об'єктів правового регулювання [6, с. 157].

Інтеграційне право – це система норм, які сформувалися в процесі інтеграції, та регулюють інтеграційні процеси. Інтеграційне право регулює сфери відносин, які охоплюються інтеграційними процесами, а саме: митне співробітництво, вільний рух товарів, осіб, послуг, капіталів, конкуренція, торгівля. До сфери регулювання інтеграційного права належать також норми, що визначають створення інституційного механізму інтеграційного об'єднання, його функціонування, процедуру прийняття рі-

шень та інші питання, пов'язані із процесом формування стійких інтеграційних структур. Отже, особливістю інтеграційного права є комплексний предмет правового регулювання [4, с. 521].

Інтеграційно-правові норми, які були створені та функціонують у рамках певної стійкої інтеграційної структури, і відповідно поширюються на територію держав-членів, становлять собою інтеграційний правопорядок [5, с. 122]. Відповідно можна говорити про інтеграційний правопорядок Європейського союзу, Євразійського союзу, інтеграційний правопорядок спільного ринку країн Південної Америки (МЕРКОСУР) тощо. Тут мова йде про інтеграційні норми, які регулюють регіональну інтеграцію. Інтеграційне право існує також на глобальному рівні та представлено інтеграційним правопорядком, який сформувався в рамках Світової організації торгівлі [5, с. 122].

У наукових колах сформувалися різні підходи до визначення сфери дії норм інтеграційного права. А. Терзі вважає, що інтеграційне право варто розглядати саме як комплексну галузь законодавства [4, с. 521]. Однак автор зазначає, що поняття інтеграційного права все ж є ширшим, ніж галузь законодавства, оскільки виходить за її межі та включає в себе норми міжнародного права, корпоративні норми [4, с. 521]. Науковець робить висновок про те, що інтеграційне законодавство є складовою частиною правової системи держави, яка бере участь в інтеграційних процесах [4, с. 521].

С. Кашкін у статті "Інтеграційне право як концентроване вираження порівняльного права: поняття, тенденції та етапи розвитку" зазначає, що інтеграційне право, окрім міжнародної інтеграції, регулює також суспільні відносини, які виникають у процесі внутрішньодержавної інтеграції, яка на думку автора, сприяє єдності держави [7, с. 309].

У дослідженнях, які присвячені основам інтеграційного права, С. Каш-

кін та А. Четвериков зазначають, що Конституція США, окрім політичного об'єднання штатів, містить положення, які стосуються заборони обмеження взаємних економічних зв'язків між штатами, а тому, такі конституційні положення є інтеграційними за своєю природою [5, с. 134]. Звідси можна зробити висновок, що юридичні норми інтеграційного спрямування можуть міститися в конституціях держав (переважно – федеративних), та, відповідно – належати до національного права.

Однак частіше інтеграційне право розглядають саме як регулятор відносин, які виникли в процесі міжнародної інтеграції: регіональної, глобальної. Оскільки інтеграційні процеси відбуваються на основі узгодження воľ між державами – основними суб'єктами міжнародного права, результатом такого процесу є створення спільних норм та правил, які створюють основу для подальшої інтеграції (наприклад, установчі договори) та регулюють конкретні сфери інтеграції на міжнародному рівні.

У наукових колах тривають дискусії щодо правової природи інтеграційного права. Питання взаємодії і співвідношення норм інтеграційного права, міжнародного права та внутрішньодержавного права було розглянуто А. Четвериковим та С. Кашкіним [5, с. 126-142] та іншими юристами-науковцями. Дослідники висловлюють думку про те, що інтеграційне право виникає саме в рамках міжнародного публічного права, оскільки в основі процесів міжнародної інтеграції лежать міжнародні договори між державами-учасниками інтеграції, які закріплюють узгоджену волю основних суб'єктів міжнародного права [5, с. 127]. Однак на подальшому етапі свого розвитку інтеграційне право поступово відділяється від міжнародного публічного права та отримує особливий самостійний статус. С. Кашкін та А. Четвериков обґрунтовують дану тезу тим, що у міжнародному праві важливим є категорія суверенітету дер-

жави, який не зачіпається під час співпраці на основі норм міжнародного права. На відміну від міжнародного права інтеграційне право на певному етапі свого розвитку може обмежувати суверенітет держави у певних сферах, коли держави-члени на основі установчих договорів передають частину своїх повноважень певним наднаціональним органам [5, с. 127]. У такому випадку інтеграційне право набирає рис особливого правопорядку, який існує у межах певної стійкої інтеграційної структури.

Не можна не погодитися із думкою С. Кашкіна та А. Четверикова про те, що інтеграційне право все ж виникає в рамках міжнародного права, на його основах. А вже на певному якісному етапі розвитку інтеграційного об'єднання, в результаті успішної інтеграції, виникає особлива за своєю правовою природою система норм, яка регулює сфери інтеграційних відносин на території держав-членів. Дана система інтеграційного права є унікальною за своєю юридичною природою, адже становить собою окремий унікальний правопорядок, який сформувався та діє у рамках певного інтеграційного об'єднання, і взаємодіє із нормами міжнародного та національного права.

Досліджуючи правову природу Європейського Союзу, який є прикладом успішної регіональної інтеграції, та його правової системи, В. Муравйов [3, с. 42-51] вважає, що право Європейського Союзу за своєю юридичною природою є особливою та окремою системою права, яка діє поряд із міжнародним та національним правом [3, с. 51]. Особлива природа норм права Європейського Союзу проявляється у пріоритеті його норм над внутрішнім правом держав-членів, а також у прямій дії цих норм у внутрішніх правопорядках держав [3, с. 51]. Звідси слідує, що право

Європейського Союзу є унікальним за своєю юридичною природою, що не дозволяє отожднювати його із нормами міжнародного та національного права.

На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

- інтеграційне право є відносно новим явищем у міжнародному праві, формування та інтенсивний розвиток інтеграційних правопорядків є визначальною тенденцією сучасних міжнародних відносин;

- у міжнародно-правовій науці не існує єдиного підходу до визначення поняття інтеграційного права як галузі. У широкому розумінні інтеграційне право розглядають як систему норм, яка регулює інтеграційні процеси між державами. Найчастіше інтеграційне право отожднюють із правовою системою певного інтеграційного об'єднання, наприклад, право Європейського Союзу;

- особливістю інтеграційного права як галузі є комплексний предмет правового регулювання, адже дана система норм регулює відносини, які охоплюються інтеграційними процесами та виникають у різних сферах суспільного життя. Звідси, система норма інтеграційного права може об'єднувати публічні та приватні норми, матеріальні та процесуальні норми права. Отже, інтеграційне право є комплексною галуззю міжнародного права;

- інтеграційний правопорядок є унікальним та особливим за своєю юридичною природою. Інтеграційне право виникає та формується у сфері міжнародного права на основі узгодженої волі держав, а згодом на певному етапі розвитку воно формується як особлива система норм, що регулює інтеграційні відносини особливими методами, взаємодіє із національною та міжнародною системами права, але не належить до жодної з них.

Список використаних джерел

1. *Офіційний сайт* Світової організації торгівлі. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wto.org/>
2. *UNCTAD The Trade and Development Report, 2007, "Regional cooperation for development"*, UNITED NATIONS PUBLICATIONS, 2007. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unctad.org/en/docs/tdr2007_en.pdf
3. *Муравйов В. І.* Вступ до права Європейського союзу: Підручник / В. І. Муравйов. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2007. – 303 с.
4. *Терзи А. А.* Интеграционное право как комплексная отрасль законодательства Украины: теоретические основы / А. А. Терзи // *Актуальні проблеми держави і права*. – 2011. – Вип. 62. – С. 519-524.
5. *Кашкін С. Ю.* Основы интеграционного права: учебное пособие / С. Ю. Кашкін, А. О. Четвериков. – М.: Проспект, 2014. – 224 с.
6. *Буткевич В. Г.* Міжнародне право. Основи теорії: Підручник / Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожний О. В. [За ред. В. Г. Буткевича]. – К.: Либідь, 2002. – 608 с.
7. *Кашкін С. Ю.* Інтеграційне право як концентроване вираження порівняльного права: поняття, тенденції та етапи розвитку / С. Ю. Кашкін // *Порівняльне правознавство*. – 2012. – Вип. – 3-4. – С. 306-315.

Казьмірик Ю. І. Інтеграційне право: поняття та особливості.

У статті розглянуто поняття та особливості інтеграційного права як окремої галузі міжнародного права. Основна увага зосереджена на дослідженні та висвітленні питання юридичної природи норм інтеграційного права, їх взаємозв'язку із міжнародною та національною правовими системами.

Ключові слова: інтеграційне право, право інтеграції, регіональна інтеграція, міжнародна інтеграція, правове регулювання інтеграційних процесів.

Казьмирик Ю. И. Интеграционное право: понятие и особенности.

В статье рассмотрено понятие и особенности интеграционного права как отдельной отрасли международного права. Особое внимание сфокусировано на исследовании вопроса о юридической природе норм интеграционного права, их взаимодействия с международной и национальной правовыми системами.

Ключевые слова: интеграционное право, право интеграции, региональная интеграция, международная интеграция, правовое регулирование интеграционных процессов.

Kazmiryk Ju. Integration law: definition and peculiarities.

The article highlights the definition and peculiarities of Integration Law as the separate branch (subset) of International Law. The attention is also paid to the examination of the legal nature of Integration Law norms, their interaction with international as well as national legal systems.

Key words: Integration law, law of integration, regional integration, international integration, legal regulation of integration processes.